

JULIAN SANCTON

PIMEÄN

ja

**JÄÄN
VANGIT**

*Belgican matka
antarktiseen yöhön*

SUOMENTANUT TEIJA HARTIKAINEN

AULA & CO

Englanninkielinen alkuteos

*MADHOUSE AT THE END OF THE EARTH: The Belgica's Journey into the Dark
Antarctic Night*

Copyright © 2021 by Julian Sancton

Maps copyright © 2020 by David Lindroth, Inc.

ISBN 978-952-364-266-9

© Kustannusosakeyhtiö Aula & Co, 2022

Victor Hugon lainauksen on suomentanut Kai Kaila.

Herman Melvillen lainauksen on suomentanut Seppo Virtanen.

Edgar Allan Poen lainauksen on suomentanut Jaana Kapari-Jatta.

Roald Amundsenin muistelmateoksen lainaukset on suomentanut Sulo Veikko Pekkola.

Ulkoasu: Noora Karlsson

**F I
L I**

FILI – Kirjallisuuden vientikeskus on tukenut tämän kirjan kääntämistä.

Paino: Tallinna Raamatutrükikoda

Kustannusosakeyhtiö Aula & Co

Eerikinkatu 36, 00180 Helsinki

aulakustannus.fi

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	9
OSA I	17
LUKU 1 Miksipä ei Belgia?	19
LUKU 2 Kultaa ja timantteja	49
LUKU 3 Neptunuksen kaste	72
LUKU 4 Välienselvittely	92
LUKU 5 Tappio ennen taistelua	106
LUKU 6 Ruumis vanavedessä	120
LUKU 7 Kartoittamattomilla vesillä	132
LUKU 8 Suunta etelään	158
OSA 2	179
LUKU 9 Jään saartamana	181
LUKU 10 Viimeinen auringonlasku	208
LUKU 11 Maailman eteläisimmät hautajaiset	226
LUKU 12 Hullujenhuoneen ympärikävely	246
LUKU 13 Pingviiniritarikunta	269
LUKU 14 Mielenvikaisuutta	290
LUKU 15 Pimeyttä auringon alla	309
LUKU 16 Mies vastaan jää	325
LUKU 17 Vihoviimeinen kaivanto	346
LUKU 18 Muukalaisia peilissä	358
BELGICAN JÄLKEEN	368
LOPPUSANAT	410
LÄHTEET	423
LÄHTEISTÄ	429
HAKEMISTO	437

ESIPUHE

*19. tammikuuta 1926
Leavenworth, Kansas*

KYLMÄNHARMAAN AAMUNKOITON VALO siivilöityi ristikoiden läpi, jotka peittivät Leavenworthin kuritushuoneen sairaalan ikkunoita. Neljätoistatuntisen työrupeaman uuvuttama vanha lääkäri siivosi työpöytänsä ja viittilöi vartijalle, että hän oli valmis lähtemään alakerrassa sijaitsevaan selliinsä. Hän oli jälleen vanki numero 23118, ja vankilan varsinainen lääkäri tuli työvuoroon.

Mies rojahti vuoteelleen. Yö oli ollut pitkä. Ennennäkemätön opiaattiriippuvuus piinasi koko maata. Pimeyden laskeuduttua sairaalan ylimmästä kerroksesta tuli, kuten hän sen ilmaisi, ”narkomaanien hullujenhuone”, kun vieroitusoireista kärsivät huusivat tuskissaan aineiden perään. Lääkärin selli, joka sijaitsi kolmikerroksisen tiilirakennuksen pohjakerroksessa, oli kirkkaasti valaistu. Sen mukavuuksiin kuuluivat vuode, tuoli ja vesihana. Seinillä roikkui hänen tekemiään taidokkaita kirjontatöitä. Sellin oli hieman mukavampi kuin joidenkin vankitoverien, joihin kuului muun muassa chicagolainen gangsteri ja pirtutrokari Big Tim

Murphy (josta oli tullut lääkärin ystävä ja suojelija) ja paatunut sarjamurhaaja Carl Panzram (josta ei voi sanoa samaa). Vanki 23118 oli syyllistynyt toisenlaisiin rikkeisiin. Kuusikymmentävuotias mies oli passitettu vankilaan postilaitoksen käyttämisestä pyramidihuijaukseen, jossa ihmisiltä keploteltiin rahaa öljy-yhtiön osakkeita myymällä. Hän oli istumassa kolmatta vuottaan kaikkiaan neljäntoista vuoden tuomiosta. Rangaistus oli huomattavasti ankarampi kuin vastaavista rikoksista yleensä langetettu, mutta hänen maineensa huomioon ottaen asianmukainen.

Nyt jo miltei unohtuneessa nuoruudessaan, kauan ennen epäsuosioon joutumista, lääkäri oli ollut juhlistu naparetkeilijä. Hän oli noussut kansallissankariksi vuonna 1909 väitettyään valloittaneensa pohjoisnavan. Sittemmin hänen epäiltiin valehdelleen tästä ja useista muistakin urotöistään. ”Häntä pidetään ikuisesti yhtenä historian suurimmista huijareista”, *The New York Times*issa kirjoitettiin. ”Ja se, ei pohjoisnavan löytäminen, tekee hänestä kuolemattoman.”

Iltapäivällä vartija tuli ilmoittamaan, että hänelle oli saapunut vieras. Vankilaan jouduttuaan lääkäri oli kieltäytynyt tapaamasta ystäviään ja perhettään, mutta häntä odottava mies oli mahdollisesti ainoa, jonka suhteen hän oli valmis tekemään poikkeuksen. Harva se päivä vanki muisteli muinaista toveriaan, viisikymmentäkolmevuotiasta rotevaa norjalaista, jonka kanssa hän oli osallistunut Antarktikselle suuntautuneelle rankalle tutkimusmatkalle lähes kolme vuosikymmentä sitten. Norjalaisesta, joka oli aikoinaan ollut lääkärin oppipoika napaseutuasioissa, oli tullut yksi maailman merkittävimmistä tutkimusmatkailijoista ja etelänavan valloittaja. Uutisotsikoissa hehkutettujen, näennäisen vaivattomasti toteutettujen urotöittensä ansiosta hän oli lähes myyttinen hahmo. Hän oli päätynyt Yhdysvaltojen Keskilänteen seuraavaa tutkimus-

matkaansa esittelevän kansainvälisen luentokiertueen yhteydessä ja halusi ehdottomasti käydä tervehtimässä entistä opettajaansa.

Uutinen kuuluisan tutkimusmatkailijan aikeista tavata Leavenworthin tunnetuin vanki levisi nopeasti. Norjalainen vaaransi maineensa osoittaessaan julkisesti tukea häpeään joutuneelle lääkärielle. Hän ei kuitenkaan käynyt pulaan joutuneen ystävänsä luona pelkäästä säälistä. Vuosia jatkunut jääräpäinen kilpailu planeetan himoituimmista maantieteellisistä tavoitteista oli vaatinut veronsa. Sisäinen tuli oli polttanut miehen loppuun. Hänestä oli tullut katkera ja vainoharhainen, ja vain muutama ystävä ymmärsi häntä yhtä hyvin kuin tämä lääkäri, jolta hän oli oppinut niin paljon silloin, kun kaikki oli yksinkertaisempaa ja vain eloonjäämisellä oli merkitystä. Hän piti kunnia-asianaan käydä tervehtimässä miestä, jota kiitti hengestään.

Toverusten tiet olivat lähteneet dramaattisesti eri suuntiin siten viime tapaamisen, ja se näkyi heidän kasvoistaan. Vankeus oli vienyt lääkäristä kaiken värin ja eloisuuden. Hänen siniharmaiden silmiensä sähköinen loiste oli hiipunut, hänen kerran niin paksut hiuksensa olivat harventuneet ja hänen suuri nenänsä oli, sikäli kuin mahdollista, kasvanut entistäkin suuremmaksi. Hänen nuorempi minänsä pilkahti kuitenkin esiin useita kultahampaita paljastavan hymyn myötä.

Norjalainen vieras näytti jättiläiseltä hauraan ja lyhyenlännän lääkärin rinnalla. Hänen kasvonsa ”olivat napaseudun lumien ahavoittamat ja ruskeat. Niitä koristivat syvät rypyt ja silmää miellyttävä tarmokkuus”, lääkäri muisteli jälkeenpäin. Tutkimusmatkailija ”oli maineensa huipulla, [kun taas] minä rangaistuslaitoksen pohjamudissa... Kauhistuini ensiksi, mutta keskinäinen lämpö haihdutti nopeasti esteet väliltämme. Olimme jälleen kuin veljekset.”

He tarttuivat toisiaan kädestä eivätkä sen koommin irrottaneet otetta koko keskustelun aikana. Salakuuntelijoita hämmentääkseen he alkoivat puhua kieltä, jota lääkäri kutsui ”Belgican sekakieleksi”. Belgica oli laiva, jolla he olivat kohdanneet silloin, kun he kumpikin olivat parhaassa iässään ja matkustivat ensimmäistä kertaa elämässään kohti Etelämannerta. Tutkijoiden, päällystön ja miehistön puhumasta ranskasta, hollannista, norjasta, saksasta, puolasta, englannista, romaniasta ja latinasta tosiaankin muodostui varsinainen kielten sekamelska. Matkan aikana molemmat miehet oppivat, miten voimakkaasti kylmyys ja pimeys ravistavat ihmisielua. Juuri tämän matkan aikana lääkäri oli alkanut palvoa aurinkoa. Silloinkin hän oli vanki, mutta häntä eivät pidelleet kalterit ja lukot vaan silmäkantamattomiin jatkuvat jääkentät. Silloinkin hän kuuli huutoja yössä.

”Tuona talvena kuolema ja hulluus vaanivat Belgican kannella”, kirjoitti matkaa muisteleva vierailija.